

Urednik izdanja
Kata Kaluđerović

Naslov originala

Morten A. Strøksnes

HAVBOKA ELLER KUNSTEN Å FANGE EN
KJEMPEHAI FRA EN GUMMIBÅT PÅ ET
STORT HAV GJENNOM FIRE ÅRSTIDER

This translation has been published
with the financial support of NORLA.

HAVBOKA

Copyright © Morten Strøksnes, 2015

Published by agreement with Copenhagen Literary Agency ApS, Copenhagen.

Serbian edition published by arrangement with Agentia Literara Livia Stoia

Copyright © ovog izdanja *Dereta*, 2024

Morten A. Streksnes

KNJIGA O MORU

*Umeće pecanja divovske ajkule
iz gumenog čamca na pučini
tokom četiri godišnja doba*

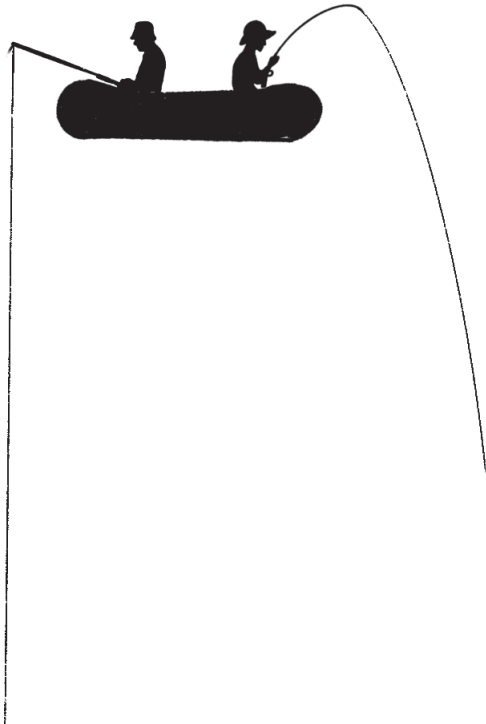
*Prevod sa norveškog
Jelena Loma*

 dereta

Jesi li dolazio do dubina morskih?
I po dnu propasti jesi li hodio?

Knjiga o Jovu (38:16)¹

L E T O

1

Tri i po milijarde godina pošto se prvi primitivni oblik života razvio u okeanu, jedne julske subote, pozvao me je Hugo Osjurd dok sam večerao s veselim društvom u centru Osla.

„Jesi li video prognozu za iduću nedelju?“, pitao je.

Već dugo smo čekali sasvim određene vremenske prilike. Ni sunce, ni toplotu, čak ni odsustvo kiše. Važno nam je bilo samo da bude što manje vetra na moru između Budea i Lofotskog arhipelaga, tačnije, u Vestfjordu. Ako čekaš bonacu u Vestfjordu, moraš se naoružati strpljenjem. Već nedeljama sam pratio vremenske izveštaje. Jak vetar ili umereno jak vetar, nikad povetarac, lahor ili tišina. Naposljetku sam i zaboravio da pratim i utonuo u lagani ritam toplih dana i prijatnih letnjih noći u Oslu.

Čim sam čuo Hugov glas – on mrzi da telefonira i zove jedino kad ima da saopšti nešto važno – shvatio sam da je prognoza najzad povoljna.

„Sutra kupujem kartu, stižem u Bude u ponedjeljak popodne“, odgovorio sam.

„Dobro, vidimo se.“ (*Prekida vezu.*)

Tokom leta za Bude zurio sam kroz prozor u ono što doživljam kao uzdignuto morsko dno. Pre samo par milijardi godina čitava planeta bila je prekrivena vodom, uz izuzetak ponekih

udaljenih ostrvaca. Okean i dalje prekriva preko sedamdeset posto površine zemlje. Neko je jednom napisao da ovu planetu ne bi trebalo zvati Zemlja, već – sasvim očigledno – Okean.

Poda mnogom su bile planine, šume i visoravni, sve dok nismo nadleteli Helgeland. Tada se zemlja otvorila u fjordove i nabujalo more na zapadu, sve dok se granica između neba i vode nije izbrisala na horizontu u blistavoj sivoj nijansi, nalik na perje ptica. Kad god krenem iz Osla na sever, obuzme me isto osećanje oslobođenja od kopna, iz mravinjaka, od jela, reka, jezera i bljuzgavih močvara. Ka moru, slobodnom i beskonačnom, ritmičnom, gibavom poput drevnih pesama iz doba jedrenjaka, pevanih na preko-okeanskim putevima ka starim svetskim lukama poput Marseja, Liverpula, Singapura ili Montevidea, dok svi na palubi vuku užad kako bi podigli, trimovali ili spustili jedra.

Kad se iskrcaju na kopno, mornari su nemirni gosti. Čak i da više nikad ne isplove, njihov govor i maniri nagoveštavaju da su samo u kratkoj poseti. Nikad se neće otarasiti žudnje za morem. More koje ih zove mora prihvatiti njihovo „možda” ili „nadam se”.

Sigurno je i moj čukundeda čuo taj zagonetni zov pre nego što je napustio švedsko kopno i uputio se na zapad, preko planina i kanjona. Pratio je velike reke poput lososa, prvo uzvodno, a zatim nizvodno, sve dok nije stigao do mora. Kažu, nije za tu seobu dao drugog razloga do da je morao videti more vlastitim očima. Ipak, nije nameravao ni da se vrati onamo odakle je došao. Možda nije mogao podneti pomisao da će se do kraja života grbiti nad škrtim parčetom zemlje u svom švedskom planinskom selu. Morao je biti zanesenjak, sanjar snažnih nogu, jer je stigao do obale. Tu je zasnovao porodicu, a zatim dobio posao na jednom teretnjaku. Brod je potonuo negde u Tihom okeanu i cela posada se podavila. Kao da je potekao s morskog dna, kao da je morao tamo da se

vrati. Kao da mu je tamo bilo mesto i kao da je oduvek to znao. Tako bar volim da mislim o njemu.

More je probudilo pesnički jezik u Arturu Rembou. Ono je otključalo njegov izraz, proširilo ga i odnelo pesnika i pesništvo u modernost delom *Pijani brod* (*Le Bateau ivre*, 1871). Pesničko *ja* je upravo brod, stari teretnjak koji se, žudeći za slobodom okeana, otima i, nošen bučnom rekom, stiže do obale i otvorenog mora. U strašnoj oluji, teretnjak tone na dno okeana i sjedinjuje se sa njim: I od tog se vremena kupam u Poemi / Mora, sjajem sazveždâ obli- ven, i mlečan, / Gutam azur zeleni, gde davljenik nemi / Zamišlje- no ponekad kreće na put večan².

Sedeći u avionu, pokušavam da se prisetim sadržaja te pesme. Veliki talasi nasrću na hridi kao pobesnela stada. A na dnu okeana trune neman Levijatan među busenjem morske trave, koja mami pijani brod i grabi ga svojim pipcima. Brod čuje ljubavni zov ulje- šure nad mračnim ponorom vrtloga, sreće olupine, mrtve pijane, preplavljene stenicama i zmijurinama, ribe koje pevaju, vidi elek- trične polumesece i crne morske konjice – stvari koje ljudi mogu videti jedino u snu...

Napadnut svim tim prizorima, brod proživljava strašnu, oslo- bađajuću silu okeana, njegova stalna komešanja i kovitlanja, sve dok, zasićen, ne otupi. Tad se u njemu javi čežnja za kopnom, za mračnim, mirnim barama detinjstva.

Rembo je tu pesmu napisao sa šesnaest godina. Dotad nikad nije video okean.

2

Hugo živi na ostrvu Engeleja u opštini Stejgen. Onamo se iz Budea stiže katamaranom koji saobraća na sever do ostrva i mestašaca koja se, odolevajući vremenskim prilikama, grčevito drže svojih parčića kopna na obodu otvorenog mora. Posle nešto više od dva sata, katamaran pristaje u Bugej, seoce pored mosta koji vodi na Engeleju. Hugo me dočekuje na keju sa dobrim vestima: izgleda da imamo mamac. Pre tri dana ubili su jedno škotsko goveče. Ostaci mrcine čekaju nas u šumi da ih preuzmemo. Ali to ostaje za naredni dan, pošto pada kiša. Hugo me vozi preko mosta. Stajemo pred njegovom velikom kućom s kulom na vrhu, galerijom u podrumu i pogledom na zapad, ka Vestfjordu.

Putnik koji se zadesi na Hugovom imanju lako će pomisliti da je stigao u gusarsko skrovište. Po garaži leže razbacane stvari za koje bi se moglo zamisliti da potiču s pljačkaškog pohoda na obalu. Druge su pak izložene kao eksponati ili trofeji u hodniku koji vodi u galeriju. Mnogo od toga Hugo je pronašao u moru, uključujući i pramac nekog starog čamca i nekoliko velikih, drevnih sidara. U bašti je izložen propeler engleskog travlera koji je potonuo nado mak Skrove. U šupi visi ruski plakat koji je Hugo izvukao iz mora. Mislio je da potiče sa nekog ruskog broda, ali se ispostavilo da je reč o propagandnom materijalu za lokalne izbore u Arhangelsku.

Pored glavne šupe, Hugo je sagradio još dve, kao i štalu za šetland-ske ponije Lunu i Vesleglopu. Svuda oko šupe uvek stoji po nekoliko čamaca. U međuvremenu je prodao onu barku od mahagonija koja je oduvek izgledala kao da čezne za Rivijerom.

Hugo nikad u životu nije pojeo riblji štapić niti namerava da sazna kakav im je ukus. Posle čorbe od sveže nabrane mlade koprije i selena, domaće kobasice od losa i sočiva, kao i čaše vina, sišli smo u galeriju. Hugova ulja na platnu su uglavnom apstraktna, ali ih Severnjaci neretko doživljavaju kao konkretne pejzaže mora i obale, dakle, kao motive iz svoje okoline. To je sasvim razumljivo, budući da slike isijavaju svetlošću koja je svojstvena primorskim oblastima severno od polarnog kruga u zimsko doba. Hugov znak prepoznavanja je karakteristična arktičkoplava boja hladnih i vedrih dana kada sunca nema, ali nipošto nije mrak. Svetlost je tad prisutna u čitavom svom spektru, ali je prigušena, implodirana. Nebeske boje čuvaju neki prigušen, suzbijen žar, ali polarna svetlost može u svakom trenutku eksplodirati kao psihodelična improvizacija. Neke od Hugovih slika za motiv imaju Bateriju Dittel. Nemci su na Engeleji sagradili najveće i najskuplje artiljerijsko utvrđenje u Drugom svetskom ratu. Tamo je boravilo ukupno deset hiljada nemačkih vojnika i ruskih zarobljenika. Nemci su sagradili jedno od najvećih naselja u Severnoj Norveškoj sa sve bioskopom, bolnicom, kasarnama, trpezarijama, pa čak i bordelima sa nemačkim i poljskim prostitutkama. Po celom Lofotskom distriktu su postavljali radarske stanice i komandne centrale opremljene najnovijom tehnologijom. Baterija je, sa svojim topovima domašaja od više desetina kilometara, trebalo da pokriva čitav Vestfjord. Bunker i vode nekoliko spratova pod zemlju. Iako su tu stradale stotine ruskih zarobljenika na prinudnom radu, Hugo Bateriju doživljava kao spokojno i mirno mesto. Na njegovim slikama objekti figuriraju samo kao kubističke forme.

Pre nekoliko godina, Hugo je izložio prirodno mumificiranu mačku. Predosećajući da će uginuti, ta mačka se bila zavukla u napuštenu štalu nešto dalje niz put. Lokalne novine *Avisa Norland* postavile su Hugu pitanje „Da li je mrtva mačka umetnost?“, pošto se pročulo da će je Hugo prikazati na Firentinskom bijenalu.

Hugo je odrastao na obe strane Vestfjorda, uvek je boravio na moru ili kraj njega. Samo je jedanput proboravio nešto duže na kopnu, a to je bilo kada je otputovao na studije u Minster. Na tamošnju prestižnu Akademiju umetnosti primljen je kao najmlađi student svih vremena. U to vreme su se na nemačkim ulicama još mogli sresti ratni invalidi na štakama, sakati, u kolicima ili unakaženi. Sa Hugom su studirali mladi, radikalni Nemci, koji su se često glasno bunili protiv rata u Vijetnamu, ali je Drugi svetski rat bio tabu i za njih. Hugo je voleo da sedne na voz za Hamburg kako bi, u nekom trenutku tog putovanja na sever, osetio kako se vazduh menja, poprimajući blagu morskou primesu.

U Norvešku se vratio sa diplomom koja svedoči o tome da je ovladao klasičnim tehnikama slikanja, grafike i vajarstva. Ipak, to nije bio jedini suvenir koji je doneo. Na njemu se i dalje, na neki neodređeni način, prepoznaje da je pripadao radikalnoj nemačkoj studentariji tokom sedamdesetih. Ne u političkom smislu, Hugo nikad nije bio naročito radikalno po tom pitanju. Nije stvar samo ni u spoljašnjem izgledu (okruglim naočarima, brkovima i dugoj, crnoj kosi), već će to najpre biti njegov nekonvencionalni odnos prema tome kako treba raditi stvari i živeti život. Pored toga, tamo je stekao jednu lošu naviku: svakog dana u pet sati popodne gleda *Derika* i teško onome ko ga u tome prekine.

Pošto mi je Hugo pokazao svoje nove radove, penjemo se u dnevnu sobu u potkrovlju. Soba gleda na unutrašnjost plodnog ostrva. Blago je letnje večer, rosa je prekrila travu i crna polja na jugu, i tišina se spustila na usnuli predeo. Čak i šapat se pronosi nadaleko.

Oko nas je listopadna šuma: breza, oskoruša, iva i jasika. Izlazim na balkon isturen, poput komandnog mosta, na pramcu kuće. Među drvećem uopšte više nije tiho. Šuma odiše polenom, hlorofil joj izbija iz svake pore. Čujem šljuke: bekasine, carske, šumske. Tetrebr ruževac grgoće, drozd poje, kukavica kukuće, zebe, vrapci i senice cvrkuću. Čaplje uglavnom ispuštaju nekako setan, usamljen zvižduk, premda se desi da naprasno promene tempo i pređu u nešto nalik na druželjubivo šketanje. A čuje se i zvonko oglašavanje još neke ptice, nalik na novčić zakotrljan na stolu.

Ritska sova proleće nisko, mašući nekako trapavo onim dugim krilima. Zaliv se cakli i belasa. Sneg se još nije otopio sa crnih vrhova ostrva, dovoljno visokih da se u njih povremeno zakuca neki borbeni avion. Početkom sedamdesetih bila su to dva starfajtera, a 1999. se jedan nemački tornado srušio na plažu Besanda, pošto su se obojica pilota katapultirala. Pokupili su ih ribari koji su pecali crnog bakalara u Skagstadskom moreuzu prema ostrvu Lundeja.

Ptičja fauna je dobar pokazatelj razlike između Engeleje i Skrove na drugoj strani zaliva. Na Skrovi žive samo morske ptice. Takođe, na Skrovi Hugo i Mete renoviraju ribarsko gazdinstvo s parionicom za ekstrakciju ribljeg ulja: Gazdinstvo Osjurdovih. Kao što mu ime kaže, gazdinstvo je pripadalo Hugovoj porodici, ali samo dvadesetak godina pre nego što su ga, početkom osamdesetih, zatvorili i prodali. Kada su ga Hugo i Mete ponovo otkupili, bilo je vrlo zapušteno. Sada su ga donekle obnovili, ali imaju još veće planove.

Engeleja je ostrvo poljoprivrednika i tamo je sve, uključujući i mentalitet, drugačije nego na ribarskoj ispostavi kakva je Skrova. Već tik uz obalu ostrvceta kreću dubine od nekoliko stotina metara. Gazdinstvo Osjurdovih na Skrovi biće baza za naš lov na ajkulu.

Kad sam se vratio u kuću, Hugo mi priča neobičnu, ali za njega i dosta tipičnu priču. Ne znam kako mu je baš to palo na pamet, ali on poseduje izvesno umeće da sâm sebe podseti na nešto sasvim treće. Priča mi kako je jednom udomio tek rođenog ovnića, kog je seljak hteo da uspava jer je mislio da s njim nešto nije u redu. Hugo se sažalio na jagnje, pa ga je odneo svojoj kući. Smestili su ga u kuhinju u nameri da ga naredne jeseni zakolju. Posle nekoliko nedelja, Hugo je opet sreo onog seljaka u prodavnici i izletelo mu je kako misli da je mladi ovan malo usamljen. Onda mu je seljak doneo još jednog.

Narednih meseci i godina Osjurdovi su hranili ovnove tako da su ovi izrasli u velike, snažne i sasvim neobuzdane životinje. Posle nekog vremena, više nije bilo bezbedno držati ih blizu dece ili pasa, pa ih je Hugo utovarao na čamac i ostavio ih na jednom ostrvcetu, gde je bilo dovoljno trave za njih.

Ovnovi su i tamo lepo napredovali, ali su na zahvalnost zaboravili. Kad bi Hugo doplovio do ostrvceta, oni bi mu zaplivali u susret i umalo se udavili, pošto bi im se runo natopilo, pa bi Hugo morao da ih spasava. Jednog lepog letnjeg dana Hugo je pristao uz ostrvce, ne sluteći ništa, kad se jedan od ovnova zaleteo na njega još pre nego što je kročio iz čamca. Hugo priču završava tako što zavrće rukav da mi pokaže dugačak i dubok ožiljak na nadlaktici.

Ubrzo zatim, zaklali su oba ovna. Niko u porodici više nije imao ni trunke sažaljenja prema ovnovima. Njihove kože sad vise preko motke u maloj šupi.

Pre dve godine, jedne iste ovakve večeri, Hugo mi je prvi put pomenuo grenlandsku ajkulu. Njegov otac je od osme godine išao u lov na kitove. Jednom je video grenlandsku ajkulu kako izranja iz mora i proždire dobar deo masti, dok su je kitolovci odvajali s tela koje su vukli uz brod. Pričao je kako su jednom ustrelili dosadnu ajkulu harpunom i podigli je, vezavši joj rep za dizalicu. Čak i tako

polumrtva, s kitolovačkim harpunom u leđima, uspeła je da otvori čeljusti i proždere lep komad svežeg kitovog mesa s palube.

Trebala joj je čitava večnost da umre. Ležala je satima, prateći pogledom posadu koja se vrzmala po palubi tako da čak i prekaljenim ribarima nije bilo svejedno. Još je jednu anegdotu pričao Hugov otac. Jednog toplog letnjeg dana plutali su na ribarici „Hurti” u Vestfjordu. Jednom ribaru je došlo da se bućne u more. Vratio se brže nego što je otišao, pošto je na samo nekoliko metara od njega izronila grenlandska ajkula i tako upriličio ostatku posade silnu zabavu.

Te povesti hranile su Hugovu maštu, krčkajući se u njemu četiri decenije. Kad bi progovorio o grenlandskim ajkulama, oči bi mu se naročito zacaklile, a glas poprimio neki poseban prizvuk. Priče koje je čuo u detinjstvu nisu ga napuštale. Hugo je u životu video skoro sve od riba i životinja što se može naći u moru, ali nikad i grenlandsku ajkulu.

Ni ja je nikad nisam video. Hugo nije morao da me nagovara. Progutao sam mamac, takoreći instinktivno. I sâm sam odraštao kraj mora, pecam od detinjstva. Uvek sam, kad osetim trzaj, zamišljao kako će već sledećeg trenutka iz dubine izroniti ko zna šta. Poda mnom je bio svet pun bezbrojnih stvorenja o kojima nisam ništa znao. Viđao sam po knjigama slike svih poznatih morskih vrsta, i to je meni bilo dovoljno da život u morima smatram bogatijim i uzbudljivijim od života na kopnu. Svuda okolo, praktično nama pred nosom, plivaju najčudnija bića, a da ih mi ne vidimo i ne poznajemo. Samo slutimo da se dole nešto događa.

More me je tad zarobilo i ta opčinjenost i dalje ne popušta. Mnoge stvari koje u detinjstvu doživljavamo kao zagonetne i uzbudljive, gube tu draž kad malo porastemo. Ali more je za mene bivalo samo veće, dublje i čudesnije. Možda je posredi neki atavizam, osobina koja je preskočila nekoliko generacija i do mene došla od onog čukundede što je skončao na dnu okeana.

Bilo je, doduše, još nečeg što me je privuklo Hugovom naumu, nečeg čega tad još nisam bio svestan, pa možda nisam ni sada, sem što ga spazim u magnovenju, kao kad pokretni far na svetioniku nakratko ošine po tami.

Zapravo su me čekale mnoge druge obaveze u trenutku kada sam, ne trenuvši, rekao: da, hajde da pecamo grenlandsku ajkulu.

Morten A. Streksnes
KNJIGA O MORU

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korekura
Vesna Crepuljarević

Dizajn korica
Milica Stanković

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-545-4

Tiraž
1000 primeraka

Beograd, 2024.

Izdavač / Štampa / Plasman: DERETA d.o.o., Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**
KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.113.5-31

СТРЕКСНЕС, Мортен А., 1965–

Knjiga o moru : knjiga o moru ili Umeće pecanja divovske ajkule iz gumenog čamca na pučini tokom četiri godišnja doba / Morten A. Strøksnes ; prevod sa norveškog Jelena Loma. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2024 (Beograd : Dereta). – 265 str. : ilustr. ; 21 cm

Prevod dela: Havboka eller Kunsten å fange en kjempehai fra en gummibåt på et storthav gjennom fire årstider / Morten A. Strøksnes. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-545-4

COBISS.SR-ID 146806281